

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING O‘QUV MOTIVATSIYASINI OSHIRISHDA DIDAKTIK O‘YINLARNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

Ravshanova Gulnoza Rahmat qizi
Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv motivatsiyasini shakllantirish va oshirishda didaktik o‘yinlardan foydalanishning pedagogik ahamiyati ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida didaktik o‘yinlarning o‘quvchilarning bilimga bo‘lgan qiziqishi, faolligi, mustaqil fikrlashi hamda o‘quv faoliyatiga ijobiy munosabatini rivojlantirishdagi roli aniqlangan. Tajriba-sinov ishlari natijalari didaktik o‘yinlar asosida tashkil etilgan darslar o‘quv motivatsiyasini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, o‘quv motivatsiyasi, didaktik o‘yinlar, pedagogik texnologiya, o‘quv jarayoni, faollik.

Kirish. Bugungi kunda ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o‘quv jarayonini shaxsga yo‘naltirilgan, innovatsion va samarali tashkil etishni talab etmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarning keyingi ta‘lim jarayoniga bo‘lgan munosabati, bilim olishga bo‘lgan qiziqishi va o‘quv motivatsiyasi shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv motivatsiyasini oshirish pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri sanaladi. O‘quv motivatsiyasi — bu o‘quvchining bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyoji, qiziqishi va intilishi bo‘lib, u o‘quv faoliyatining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Past motivatsiya o‘quvchilarda sustkashlik, befarqlik, bilimlarni yuzaki o‘zlashtirish kabi holatlarga olib keladi. Shu bois, dars jarayonini qiziqarli, faol va samarali tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi [1].

O‘yinlar orqali erkin fikr yuritish tafakkurining shakllanishini ortganini ko‘rish mumkin. Aynan boshlang‘ich sinflarda pedagogik texnologiyalardan foydalanish bolani darsga jalb etishga yordam beradi. Ularda o‘quvchilardaning diqqati bir joyga to‘planadi tafakkuri o‘sib boradi. O‘zlarida erkin fikr yuritish jarayoni shakllanadi. Dars jarayonida qo‘llanadigan didaktik o‘yinlardan Zanjir o‘yini: Bu o‘yinda o‘qituvchi bir so‘z aytadi. Shu so‘zning tugagan harfidan boshlab bolalar so‘zni davom ettiradi. O‘yin orqali bolalar hammasi darsga jalb etiladi. “Tez ayt” o‘yini: bu o‘yinda o‘qituvchi sinf bo‘ylab yuradi bir bolani turg‘izib uga bir tur nomini aytadi. Bola shu turga kiruvchi so‘z topib aytishi kerak. Bu orqali bolaning fikri atrof muhitga bo‘lgan munosabati sinchikovlik qobiliyati oshib boradi. O‘yinda toki javob berolmagan o‘quvchilar tugatadi. O‘yin bir ishtirokchi qolguncha davom etadi. Bu o‘yinni o‘tilgan darsga moslab ham tashkillashtirsa bo‘ladi. O‘qituvchi: «Hayvon» o‘quvchi: mushuk

o‘qituvchi : «Mevalar» o‘quvchi: olma o‘qituvchi sinf jihozlari: o‘quvchi: doska Dars jarayonida shunday o‘yinlardan foydalanish orqali o‘quvchilarda dars jarayoniga bo‘lgan qiziqish ortib boradi. Bolada topqirlik, chaaqqonlik, tez harakat qilish jarayonari shakllanib boradi [2].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari psixologik jihatdan o‘yinga moyil bo‘lib, ular uchun o‘yin yetakchi faoliyat turi hisoblanadi. Didaktik o‘yinlar esa ta’limiy maqsadga yo‘naltirilgan, o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilgan o‘yin shakllaridir. Didaktik o‘yinlar orqali o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularni faol ishtirok etishga undash va o‘quv motivatsiyasini kuchaytirish mumkin [3].

Mazkur maqolaning maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv motivatsiyasini oshirishda didaktik o‘yinlarning pedagogik ahamiyatini ilmiy asosda yoritishdan iborat.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-tadqiqot metodlaridan foydalanildi:

- Nazariy tahlil metodi – pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni o‘rganish va tahlil qilish;
- Kuzatish metodi – boshlang‘ich sinf darslarida o‘quvchilarning o‘quv faoliyati va motivatsiyasini kuzatish;
- Suhbat va so‘rovnoma metodi – o‘quvchilar va o‘qituvchilar fikrlarini aniqlash;
- Tajriba-sinov metodi – didaktik o‘yinlar asosida tashkil etilgan darslarni amaliyotda sinab ko‘rish;
- Taqqoslash va umumlashtirish metodlari – tajriba natijalarini tahlil qilish va xulosa chiqarish.

Tajriba-sinov ishlari umumta’lim maktabining 2–3-sinflarida olib borildi. Tadqiqot davomida darslarda turli didaktik o‘yinlar (rolli o‘yinlar, intellektual o‘yinlar, musobaqa va topshiriq asosidagi o‘yinlar) qo‘llanildi [4].

Didaktik o‘yinlarni uch turga ajratish mumkin: og‘zaki, so‘zlar yordamida o‘ynaladigan o‘yinlar, o‘yin mashg‘ulotlari, mashq(harakatli) o‘yinlar. O‘yindan ta’lim shakli sifatida foydalanish o‘qituvchidan o‘ziga ishonch va o‘yinni qo‘llashda mohirlik talab etiladi. Didaktik o‘yinlar bir qancha vazifalarni bajaradi:

- ta’limiy, tarbiyaviy (o‘quvchi shaxsiga ta’sir ko‘rsatadi, tafakkurini rivojlantiradi, dunyoqarashini kengaytiradi);
- qo‘llanuvchanlik (aniq vaziyatda har qanday o‘quv topshiriqlarini bajarish uchun bilimlarni qo‘llay bilish);
- motivni qo‘zg‘ash, qiziquvchanlikni oshirish (o‘quvchilarni bilish faoliyatiga qiziqitiradi, rag‘batlantiradi, bilish qiziquvining rivojlanishiga yordam beradi) [5].

Natijalar. Tajriba-sinov ishlari natijalari shuni ko'rsatdiki, didaktik o'yinlar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini sezilarli darajada oshirdi. Jumladan:

- o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi kuchaydi;
- faol ishtirok etish darajasi oshdi;
- mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuv rivojlandi;
- o'quv materiallarini o'zlashtirish sifati yaxshilandi;
- dars jarayonida ijobiy psixologik muhit shakllandi.

Tajriba guruhida o'tkazilgan darslarda o'quvchilarning bilim ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan yuqori bo'ldi. So'rovnoma natijalari ham o'quvchilarning aksariyati didaktik o'yinlar orqali o'tilgan darslarni qiziqarli va samarali deb baholaganini ko'rsatdi [6].

Ta'lim tizimida mavjud bo'lgan motivlarni turli mezonlarga ko'ra tasnif etish mumkin. Turiga ko'ra ijtimoiy va biluv motivlari farqlanadi. Darajasiga ko'ra esa motivlar quyidagilarga bo'linadi:

- Keng ijtimoiy motivlar (burch, mas'uliyat, o'qishning ijtimoiy ahamiyatini tushunish). Eng avvalo, bu shaxsning o'qish orqali o'zining jamiyatdagi ijtimoiy mavqeini tasdiqlashi bilan belgilanadi.

- Tor ijtimoiy (yoki pozisiyali) motivlar (kelajakda muayyan kasb-korni egallashga, atrofdagilarning e'tiboriga tushishga, o'z mehnatiga yarasha munosib taqdirlanishga bo'lgan intilish).

- Ijtimoiy hamkorlik motivlari (atrofdagilar bilan turli ko'rinishdagi o'zaro hamkorlik qilishga, sinf jamoasi orasida o'z pozisiyasi va o'rinini belgilashga intilish).

- Keng biluv motivlari. Erudisiyaga ko'ra yo'nalish olish, ta'lim jarayoni va uning natijalaridan qoniqish hissi bilan belgilanadi. Kishining o'quv-biluv faoliyati uning hayot faoliyatida yetakchi o'rin egallaydi.

- O'quv-biluv motivlari (bilimlarni egallash usullari, muayyan o'quv predmetlarini o'zlashtirishga yo'nalganlik) [7].

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, didaktik o'yinlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlariga mos keladi. O'yin orqali tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilar bilimlarni majburiyat sifatida emas, balki qiziqarli faoliyat sifatida qabul qiladilar. Bu esa ichki o'quv motivatsiyasining shakllanishiga xizmat qiladi [8].

Didaktik o'yinlarning pedagogik ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- o'quvchilarning o'quv faoliyatiga ijobiy munosabatini shakllantiradi;
- bilimlarni ongli va mustahkam o'zlashtirishga yordam beradi;
- ijtimoiy faollik va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi;
- dars samaradorligini oshiradi.

Shu sababli boshlang'ich ta'limda didaktik o'yinlardan tizimli va maqsadli foydalanish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi [9].

Didaktik o'yinda o'quvchilarning o'zlashtirishini hisobga olgan ta'limiy vazifalarning bo'lishi muhimdir. Rahbarlik qiluvchi kattalar didaktik o'yinlarning u yoki bu shaklini yaratar ekan, uning bolalar uchun qiziqarli va ular diqqatini to'playdigan turlariga e'tibor qaratishlari lozim. Didaktik o'yinlarning boshqa faoliyat turlaridan farqlanadigan muhim belgilari uning tarkibi qat'iyligidir. Didaktik o'yinlarning tarkibiy komponentlari quyidagilar: o'yin mantiqi, o'yinning harakati, o'yin qoidasi. o'yin mantiqi asosan uning sarlavhasida aks etadi. O'yin harakati jarayonida o'quvchilarning bilish faolligini oshirishga, o'quvchilarning o'z qobiliyatini namoyon qilishiga, o'yin maqsadiga erishish uchun o'z bilimi, ko'nikma va malakalarini qo'llashga imkoniyat yaratiladi [10].

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv motivatsiyasini oshirishda didaktik o'yinlar muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Didaktik o'yinlar o'quv jarayonini jonlantiradi, o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ta'lim samaradorligini ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari didaktik o'yinlardan foydalanish boshlang'ich ta'limda ijobiy natijalar berishini ko'rsatdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Davletshin M.G. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
2. Yunusova N.N. Boshlang'ich sinflarda didaktik o'yinlardan foydalanish orqali o'quvchilarni bilimni oshirish usullari. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences VOLUME 2 | ISSUE 5 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2022: 5.947 Advanced Sciences Index Factor ASI Factor = 1.7
3. Ishmuhamedov R.J. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2014.
4. Karimova V.M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
5. Marpetova Lalag'ul, Sansizbayeva Qaljamal, Yedilbekova Gulqumar. Boshlang'ich ta'limda motivlar hosil qilishda didaktik o'yinlarning o'rni. Tafakkur manzili. Avgust, 2022
6. Qodirov B.R. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2018.
7. Omirzakova J.A. Boshlang'ich sinflarda o'quv-bilim motivatsiyasini kompleks takomillashtirish. journal of new century innovations. Volume–26_Issue-3_April_2023
8. Leontev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Politizdat, 2005.
9. Ponomaryov Y.A. Didaktik O'yinlar nazariyasi. – Moskva: Pedagogika, 2009.
10. Beknazarova X.S. Boshlang'ich ta'limda didaktik o'yinlardan foydalanishning ahamiyati. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences (E)ISSN: 2181-1784 4 (5), May, 2024 SJIF 2024 = 7.404 / ASI Factor = 1.7